

Erilaista historiaa Werstaalla

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt ovat viime vuosina tulleet yhä näkyvämmiin julkisuuteen. Kun homomiehet stailaavat televisiossa äijänköriläitä, teinitytöt pohtivat biseksuaalisuuttaan bussin takapenkillä ja jopa tangokuningas voi tulla ulos kaapista, on museoidenkin aika herätä. Työväen keskusmuseo Werstas aloitti vuonna 2002 projektin, jonka tarkoituksena on tallentaa lesbo-, homo-, bi- ja transvähemmistöjen (lhbt) kulttuuriperintöä. Hankkeessa on mukana myös ihmisoikeusjärjestö Seta ja Työväen Arkisto, joka on koonnut arkistoaineiston lisäksi muistitietoa.

Werstaan kokoelmiin on hankkeen myötä saatu kerättyä ainutlaatuinen otos erilaista kulttuurihistoriaa. Kokoelmassa on muun muassa symboliesineitä, kuten lippuja, rintanappeja ja parisuhteen virallistamista juhlistanut hääkakun koriste, jossa on kaksi morsianta. Suuren osan kokoelmasta muodostavat vaatteet. Werstas on saanut lahjoituksina muun muassa iskulauseilla tai erilaisilla tunnuksilla koristeltuja t-paitoja, fetisismiin ja seksileikkeihin liittyviä vaatteita sekä varsin tavalliselta näyttäviä asukokonaisuuksia, jotka kuitenkin viestivät vähemmistön yhteenkuuluvuudesta. Kivipesty farket ja värikäs paita voivat yhdistyä koodiksi, jonka ymmärtäminen tekee näkymättömän näkyväksi muuallakin kuin homodiskon lattialla.

Oleellista kokoelman rakentamisessa ei ole ollut sensaationhakuisuus, seksuaalisuuden ylikorostaminen tai ihmisten kategorisoiminen johonkin seksuaaliseen lokeroon. Toisaalta seksuaalivähemmistöjä yhdistää ensituntumalta juuri seksuaalisuus, mutta myös kadun heterolla voi olla kokemuksia seksuaalivähemmistöistä ja niiden kohtaamisesta. Oleellista ei ole lahjoittajan kuuluminen johonkin määriteltävissä olevaan vähemmistöön vaan esineen liittyminen lhbt-kokemukseen. Oleellista on siis talletettavan esineen konteksti – tarina, jonka se voi tuleville sukupolville kertoa.

Marginaalista museoon

Kulttuurihistorialliset museot ovat paljolti vältelleet sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen käsittelemistä. Vaikeneminen on ollut enimmäkseen tiedostamatonta ja tahatonta, mutta sensuuriakin on aikojen saatossa sattunut. Kyse on ollut näkymättömästä maailmasta, jonka historia on myös ollut ja paljolti on yhä vaiettava: samaa sukupuolta olevien välinen seksi oli laitonta vuoteen 1971 saakka ja homoseksuaalisuus poistettiin sairaslukituksista vasta 25 vuotta sitten. Asenteet vähemmistöjä kohtaan ovat yhä edelleen kovia.

Museot ovat valitettavan monessa suhteessa perässähiihtäjiä, jotka kiinnostuvat uusista ilmiöistä siinä vaiheessa, kun kirjallisuus, teatteri, kuvataide ja media ovat suorastaan kalunneet ne loppuun. Mutta museolla on kuitenkin aivan erityinen arvottava tehtävä muihin kulttuurilaitoksiin verrattuna. Kun jokin asia päättyy museoon, se helposti mielletään tärkeäksi ja arvokkaaksi, muistamisen arvoiseksi. Werstaan tallennustyö on saanut osakseen kritiikkiä uskoakseni juuri tästä syystä: musealisointi on viimeinen askel sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen yhteiskunnallisen aseman parantamisessa.

Marginaali-ilmiöiden käsitteleminen on museoille kuitenkin tärkeää. Todellisuutta ei voi tarkastella vain yleisimpien normien näkökulmasta. Esimerkiksi monissa museoissa kuvataan eri aikakausien perheitä ja asumuksia, mutta kuinka usein näihin malliperheisiin päättyy esimerkiksi sukupuolivähemmistöjen edustajia. Yhtä hyvin voisi kysyä, miten esiin pääsevät syrjäytyneet ja syrjäytetyt, etniset vähemmistöt tai

vammaiset, kommunistit tai kiihkeät uskonlahkot? Museoväen tulisikin tiedostaa, ettei ympäröivää maailmaa tarvitse katsoa vain omien silmälasien läpi.

Vaarin paketti ja sateenkaarinappi

Werstaalla avattiin heinäkuussa 2005 näyttely Vaarin paketti ja sateenkaarinappi (4.7.-16.10.2005). Näyttely kertoi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen historiasta esineiden, valokuvien ja arkistomateriaalin avulla. Näyttely sai alkunsa verkkaisesti edenneestä esinekeräyksestä: pienen näyttelyn avulla haluttiin vauhdittaa tallennustyötä ja tuoda vähemmistön oma historia esiin. Sateenkaarikansan Pride-tapahtumakin järjestettiin Tampereella ja tallennustyö vilkastui jo avajaisviikolla. Yhdessä vitriinissä ei ollutkaan muuta kuin esinetekstejä esineistä, joita erityisesti toivoimme kokoelmaamme. Lokakuussa vitriini ei ollut enää tyhjä. Asetimme esille näyttelyn aikana saatuja lahjoituksia, jotka osaltaan täydensivät kokoelman puutteellisia kohtia.

Vaarin paketti ja sateenkaarinappi oli ensimmäinen Suomessa järjestetty näyttely sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen historiasta ja se sai hyvän vastaanoton. Asiantuntemustaan näyttelyn järjestämisessä antoi avuliaasti YTT Tuula Juvonen, joka työskentelee tutkijana Tampereen yliopistossa. Juvosen väitöskirja Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia (2002) käsittelee homoseksuaalisuuden rakentumista sotienjälkeisessä Suomessa.

Näyttelyn tunnusesine oli vaarin paketti, paperinarulla tiukaksi paketiiksi koottu kasa paperia vanhojen aikakauslehtien välissä. Paketin päällä oli lappu, johon oli käsin kirjoitettu: "Sisältää arvokkaita käsikirjoituksia. Säilytettävä tulevaisuuden tutkijoille." Paketin oli koonnut erään lahjoittajan isoisä. Lahjoittaja arveli, että hänen pöytälaatikkoon kirjoittaneella vaarillaan oli eläessään tiiviit yhteydet homojen alakulttuuriin. Esine edustaa vaikenemisen aikakautta, jolloin homoseksuaalisuus oli laitonta ja jota myös Werstaan on ollut kaikkein vaikeinta tallentaa.

Vaarin paketissa monella tavalla tiivistyy tallennustyön tärkeys: vähemmistön on itse pidettävä huoli historiastaan eikä jälkipolvien ole välttämättä mahdollista sitä edes tavoittaa. Paketti on erityisen kiehtova esine, koska sitä ei näyttelyä varten avattu ja sitä säilytetään yhä koskemattomana. Vaarin paketissa on juuri sitä näkymätöntä historiaa, jonka voi tehdä näkyväksi mutta samalla se pitää sisällään valtavasti tulkintavaikeuksia: vaari ei ole enää kertomassa meille seikkailuistaan. Paketti asettaa tulevaisuuden tutkijat vaikean tehtävän eteen, jos näiden täytyy pohtia edesmenneen kirjoittajan suhdetta seksuaalisuuteen. Kuten aarrearkun, myös vaarin paketin kiehtovuus on juuri siinä, että me emme tiedä, mitä sen sisällä on.

Kirjoittaja on Työväen keskusmuseo Werstaan museonjohtaja.